

מוסר והלכה

א

חובות המוסריות המה לפעמים גוף אחד עם פסקי ההלכה, וההלכה היא המכרעת את האסור ואת המותר של תורת המוסר. כיצד, אמרו ב"ב כ"א ב' דבמלמדי תינוקות אין טענה של פסקת לחיותי, הרי שיש בעיר מלמדים מתפרנסים מעמלם ולפתאום באו מלמדים אחרים מעיר אחרת, וכטבע בני אדם אינם שבעים רצון מהישנות, קפצו כלם על האורחים החדשים ומלמדי העיר נזוקו.

המקופחים פשטו שנאתם בלבם על הרודפים החדשים, ומשנאת הלב יצאו לבקש עליהם תואנות מומים ועלילות, ולמדו לשונם דבר רע עליהם, ומרעה אל רעה יצאו להוציא דבת שוא ולעורר רחמי בני העיר נגד האכזריות של הבאים החדשים, עד שהוסיפו בקטטות ומריבות ולעיתים נוקמים בהם נקמות כאשר תמצא ידם.

הנה כל מעשיהם היו מנוקים מכל חטא ואון לוא היתה ההלכה כמותם שיכולים לעכב על החדשים, והחדשים היו החוטאים בנפשותם למרות נגד ההלכה שנאמרה למשה רבנו ע"ה בסיני, אין כאן איסור מחלוקת ולא איסור לשון הרע ולא שנאת חנם, ויש כאן מלחמת מצוה להעמיד הדת על תלה.

אבל עכשו שההלכה הכריעה דקנאת סופרים תרבה חכמה, ויסוד זה נעלה מחיותא דאנשים פרטיים, הנה האורחים הבאים עשו כהלכה והקמים כנגדם שופכים דם נקיים, וכששונאים אותם בלב עוברים על לא תשנא אחיך, כשמדברים עליהם רע עוברים על איסור לה"ר, כשמקהילים קהלות לקטטות עוברים על לא תהי' כקרח, כשנוקמים בהם בהעדר הטבה עוברים משום לא תקום.

וכשאמרו בגמ' ב"ב ומודה ר"ה במקרי דרדקי דלא מצי מעכב נכללה בהלכה זו הרבה הלכות מוסריות אשר תפגשנה מתוצאות ההלכה.

ב

בחובות המוסריות שישתדל האדם לטעת בלבבו את העיקר הגדול הזה, שבכל מקרה אשר הוא נפגש עם רעהו צריך לשקול בפלס ההלכה לדעת מי הוא הרודף ומי הוא הנרדף, והלא לימוד המוסר מנחיל אהבה וחמלה להנרדף, וחמת מרורות להרודף, ומה נוראה היא המכשלה ורבת הפוקה להיות מן המחליפים את הרודף לנרדף ואת הנרדף לרודף, ואשר לדעת אמתתו אין מקום זולת בספרי הפוסקים אשר מסרו לנו מצוקי תבל רבותנו ז"ל.

ג

ומי שלא הוקבע בלבו היסוד הזה, לא יועילנו רב לקחו ואמץ שקידתו לקנות מדות מתוקנות, כי בהפגשו בתעצומות עם רעהו בטח יחרץ משפטו כנטייתו הטבעיות, ואף אם הנן מתוקנות לא יתאימו לעתים קרובות עם ההלכה השמימית, ואם יסוד משפטו יהי מעוות, כל תולדותיו תתחייבנה להיות ילדי זרים וחבר משחיתים, הוי כי יזעק מקרי דרדקי דבמתא לפניו ית' הצילני מרודפי כי אמצו וגוי, ומן השמים בת קול תענהו, הוי על עושים

מעשי זמרי ומבקשים שכר כפנחס, הלא אתה הוא הרודף, הלא אתה הוא שאינך נושא פנים לתורה, הלא כתבתי בתורתך דמקרי דרדקי לא מצי לעכב.

ד

יצרו של אדם מתגבר עליו ביותר בזמן שאין החטא מגולה וצריך דיון, בהיות שכח המגנה את ההשחתה הנטוע בלב האדם, אשר בא תמיד לעזור את המבקש הטוב במלחמתו עם התאוה הגופנית וחמדתה, בכח הזה הוא עמוס במשפט העמוס ונטול עצמה הוא מלגנות את התוצאות המנוולות היוצאות אחרי משפט המעוקל, כי אין להרגש מבחין בהלכה, ולפי הרגשו לא יעלה על לבו לפון אולי משפטו מספחו, ולכן לא נפלאה היא כי מן היחידים המתוקנים במדותיהם במדה ידועה, נפגשו במדה אחרת במקרה מיוחד, כאשר נסתבך בסכסוך רב הערך עם רעהו ולא יאבה לשמוע קול מורים ולא ידרוש אחר ההלכה, ונכנס בעובי הקורה להחזיק במלחמות, בקטטות ומריבות, וכל עדינות נפשו חלפה הלכה לה כרגע.

ה

קניני מדה הרוממה של ההכנעה למשפט שנים המה, ההרגל קנין אחד, והלימוד קנין שני. כידוע אין האמונה המצומצמת מספקת לכלוא את האדם מעשות רע, בהיותו רדוף אחר שאיפתו הטבעית כנחל שוטף, והשגת השלימות שיהיו מעשיו ואמונתו בלתי סותרות זו את זו, צריכים לרב ההרגל והתמדת הלימוד, אשר לתיקונם נתחברו ספרים רבים ונאמרו דעות רבות ברב תבונות, ואשר הסכימו כולם כי רפאות המדות הם להרבות בגנותה של ההליכה אחר נטיות החפשיות של הנפש מצד אחד, ולעורר את החובה הגדולה לשמוע את חוקי התורה ואת העון הגדול של ההמראה על פי ד' ית' בתורתו הקדושה מצד שני. הכרת הגנות של הרע והכרת החובה לשמירת הטוב יחד מטים את האדם לדרך הטוב ללכת בו כל הימים.

ו

ואמנם תקון הלב אין לו מזור זולת המעשים הנעשים בראשונה בכח מכריח בהסכם קדום, וברב המעשים הטובים הנעשים המלחמה ובמאמץ נגד הרצון החפשי מתהפך רצון הלב מרע לטוב, ובדרך זה הולך האדם וקונה את הטוב על ידי ההרגל להתגבר כפעם בפעם על התאוה החמרית ועל נטיות הנפשיות ולעשות מעשה ע"פ הוראת השכל וחובת התורה, ולאט לאט הוא מתרגל את הטוב בנטיה עצמית וחפשית, וזו הדרך הישרה לקנין הטוב ע"פ ההרגל. וגם קנין הטוב ע"פ הלימוד הוא בראשונה במלחמה לענות ולהכריע את החפש התאוני, כי על הרוב לא ימצא חפץ בשקידה בספרים המגנים את חמדת התענוגים והמטים אל הצניעות והפרישות ומחזיקים את הנער ברסן נגד השובבות, ומן ההכרח להשתמש בהסכם קדום לשקוד בספר על פי כפיה נמרצה על הטבע הדמיונית.

ז

חכמי היראה מצאו את השפעת הלימוד בשני סוגים, הסוג האחד לימוד החובה של קיום הדין ושמירת ההלכה וההתעוררות למה שראוי להתעורר, לשום לב מי הוא המצוה על זה ד' ית' אדון כל הארץ יוצר כל היצורים, והכרת החטא של העולם מקיומו וגודל העונש, והסוג השני לימוד פרטי ההלכה של כל דין ודין. העמל בתורה כחו לזכות הנפש ולעשותו עדין ומצוחצח מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב

לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל, נוסף לזה מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצוה של הלכה זו שהוא עמל בה, ומוסרי כליותיו ייסרוהו לדעת כי לכך נוצר.

ח

ואמנם אם עמלה של חקר ההלכה משרשת אהבת הדין באופן מיוחד בהלכה זו שהוא עוסק בה, מוסיפה אהבה כללית לחקר הדין בכל משפטי התורה, כי האמונה בפרטים של המצות בבחינת רגשי, צריכה קנין ואיננה טבעית, והמושכל השטחי מרחיקה, כגון להאמין כי ניעור הבגד בשבת הוא חיוב חטאת, ולבקוע עצים שבות, וכיוצא בו, או להאמין כי הכלים שנמכרו לנכרי בערב פסח צריכים טבילה לאחר הפסח, ויותר קשה להאמין בדיני ממונות כאשר הוא נאחז בסבך עם חברו, שכל צבא המדות מתוחות נגד חברו, ואיננו רואה חובה לעצמו, ויצרו מתגבר עליו להטותו לכל האפסים, לסמא עיניו, ולהאטם אזניו, ולישר בעיניו כל הדורים, או אז יכנע לבבו להכיר משפט ולראות טריפה לעצמו, כאשר שם לילות כימים בחקור הדין ואיזון משפט בספרי המפרשים והפוסקים אשר התוו לנו את דרך התורה שבעל פה הרחבה מני ים. היגיעה הזאת היא תריס בידו כנגד ההתחרות של בני אדם ואהבת החמס, ומנחילה לבעליה אהבת המשפט וסגולת הצדק היקרה לו מכל הון וכסף.

ט

ומה נמלצו אמרי יושר דברות קדשו של הגרי"ס זללה"ה באגרתו בזה, וכה דבריו ז"ל שם, אם אמנם באסורי טריפות בשר בחלב שלטו עליו הרגליו ומגרמי הוא נרתע עליהם ואין יצרו מתגבר עליו, לעומת זה בדברים שבין אדם לחברו בחלקות יעבור ולבו לא יפחד ואף כשחברו תובעו לדין יחבול תחבולות להתחמק ולהשמט ממנו, הלא לא תגזול חמור מלאו דטריפה שאף יוה"כ אינו מכפר, וכל שעל פי הדין אין הדבר שלו זהו בכלל גזילה, ובכל זאת לפי שאין הרגל מתמיד בשמירת הדין נפשו נעדרת מקנין המקנה את אהבת המשפט ופחדתו, ודבריו ז"ל דאף בני אדם אשר גמול מעשיהם הטובים מחויבים לכבדם בשם יראים, נכשלים הם בהשתמטות מן הדין שבינו לבין רעהו.

והעיקר שברפאות תחלואי הנפש האלו הוא העיון בהלכה הדק היטב בכל פרטי סעיפיה עד שישרישו בקרבן אהבת הדין במוחלט.

הנה מבואר בדבריו ז"ל כי בהשתדלות כללית בקניני היראה לא מצא עדין את העיקר, והעיקר חסר בנפשו, אם לא למד ולא עמל בעיון ההלכה בחושן המשפט, ואף בלמדו במרוצה ובשטחיות לא קנה עדנה את קנין המבוקש לאהבת הדין ולהיות מסור אליו.

והלימוד בעיון בהלכה עד לרדת להלכה ברורה בכל הסעיפים המסתעפים, הוא לימוד של שנים רבות בשקידה נמרצה, כי הסתגלות העיון הזה הוא תכלית ידיעת התורה שהפליגו חז"ל שאי אפשר להקנותה בדרך עראי במיעוט השתדלות, ואמרו שהתורה נקנית במ"ח קנינים וכולם יציאה מגדרי הטבע והרגל האישיות להכנס בדרכי השלימות, עד שלא תפריעהו טבעו את רב מסירותו ועוצם שקידתו, לא יתן שנה לעיניו ותנומה לעפעפיו.

י

וכמה הפליגו חז"ל בקיום הדין, עד שאמרו פ"ק דשבת כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפי' שעה אחת מעלה עה"כ כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, כי הדין הוא קיום העולם וכדתן פ"ק דאבות על ג' דברים

העולם עומד על הדין כו', וכתב הטור חו"מ סי' א' וז"ל וזהו כונת רז"ל באמרם כל הדין כו' כי הקב"ה ברא העולם להיות קיים והרשעים שגוזלין וחומסיין מחריבין אותו במעשיהם, כמו שמצינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, נמצא שהדיין המשבר זרועות רמות הרשעים ולקח מידם טרף ומחזירו לבעלים מקיים העולם וגורם להשלים רצון הבורא ית' שבראו להיות קיים, והרי כאילו נעשה שותף להקב"ה בבריאה, ואע"ה לא ידעו ד' וקראו אוהבי אלא על אשר הלך בדרך המשפט והדריך בו בניו, ומרע"ה רבן של כל הנביאים לקח עצת יתרו בעניין המשפט להעמיד שופטים להזהיר את ישראל ולצוותם ע"ד המשפט וה' הסכים על ידו, ויהושע אחרי כרתו ברית עם ישראל סיים דבריו במשפט דכתיב ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם, כי המשפט הוא יסוד ועיקר גדול בעבודת ד', ועוד האריך רבנו הטור שם.

והנה העמיד רבנו ז"ל דבריו בתחלת חושן המשפט ללמד דעת שגדרי הגזל והחמס אינן נפתרין ע"פ דעת בני אדם רק ע"פ חקי התורה, וכל שהוא נגד הדין הוא גזל אף שאין בני אדם מסכימים עליהם בבחינת הרגש, וכל מעשה שהוא בדין הוא קיום משפט אף שזה נגד דעות האנושיות, וכמשי"כ הגרי"ס זצ"ל באגרתו שכל מה שאינו שלו בדין הוא גזל האמור בתורה.

יא

ובני אדם השלמים בטוב המדות בהיותם מתלמדים עליהם בנערותם בספרי תיקון המדות, ואת הלכות המשפט לא למדו, ולבם לא קנה את אהבת המשפט, צפויים המה לחלי של עוות הדין יותר מאלה ההדיוטים שלא למדו את מוסר היראה ותורת המדות, כי ממדת היצר הרע להכניס גבהות הלב ותקיפות הדעת בלב המשתלם, ומביט על אנשי המון הבטה גאונית, כאילו הוא מורם מהם למעלה למעלה, וכל מה שהוא עושה הוא בעיניו מן המעשים היותר נדיבים ומתוקנים, וכשחוק יהיה בעיניו אם יחשדוהו כי הוא עושה חמס נגד הדין, הלא מעשי הם תמיד לפנים משורת הדין ומיושרים תכלית ההטבה, לא עלי נאמר שמירת המשפט, זה יתכן לאנשים האוהבים את עצמם ומעשיהם בלתי שלמים וכל נטיותיהם אחרי הבצע, אבל לא לבעלי היראה בעלי השלימות, ולא עוד אלא החושד בו הוא בעיניו כבוזה את החכמים ומחלל כבוד שמים חלילה.

יב

אמנם כבר גלה הגרי"ס זצ"ל באגרתו כי אם אמנם כונתם רצויה, מעשיהם מקולקלים תכלית הקלקול, כי מי שלא עמל בהלכה בעיון הדק היטב לא ידע ערכה ונעלם ממנו נתיבותיה וחסר העיקר בעבודת ד' ית' שצוהו לשמור את סעיפי ההלכה ולאהוב אותה, ואם משפט הוא חסר מה קנה, וכמו שלא יתכן לשמור את השבת בלא דעת הלכותיה, ולא יתכן להשמר ממאכלות אסורות מבלי דעת האסור והמותר, כן לא יתכן להשמר מגזל וחמס בלי לימוד הלכות שבין אדם לחבירו, ואין ספק שזה שלא למד ולא חקר לדעת אותו, הוא גוזל וחומס על כל שעל מבלי משים, ומה יועילנו שלמות המדות אשר הוא מתיהר בהם בעת שכפיו מגועלות בגזל מתמיד ובחמס תדירי.

יג

מן הקנינים העיקרים להשתלם באהבת המשפט, הוא הלימוד בגפ"ת בהלכות בכלל, ובהלכות שבין אדם לחברו בפרט, וכמשי"כ הגרי"ס זצ"ל, והיותר משריש פארות מעמיקות הוא העמל והעיון בגפ"ת, ואף שאיננו בקיא בכל הלכותיה כבר יש בנפשו הקנין של הכנעה למשפט, וההכרה שההלכה היא היסוד בעבודתו ית', ושצריך שאלת חכם בכל מה שהוא נוגע בעניני חברו.

והחכם שעמלו בתורה בגפ"ת בהלכה ובספרי היראה ומוסר המדות, שלימותו בטוחה וישרותו שמורה, ומי שעזב את ההלכה ולא יגע לדעתה, אין ספק שהוא חדול המשפט ואיננו בטוח מלהיות חבר לאיש משחית מבלי משים.

יז

בסי' יד שאול יו"ד סי' רמ"ה (הובא בפ"ת חו"מ סי' קנ"ו ס"ק י"ז) כותב חוצב להבות אש בעובדא שבאו מלמדים ממקומות אחרים ורצו המלמדים שבעיר לגרשם ע"י המושל ונתלו מדברי רמ"א כו' וכותב הלא בת"ח ובמלמדים לא שייך כל זאת כו' ומה שאמרו דקנאת סופרים תרבה חכמה לא שייך אלא במקרי דרדקי ולא במלמדים משנה וגמ', זה בל כו', ומה שאמרו שהגאון החסיד כו' הורה כן לגרש המלמדים אחרים, אני אומר שאסור לאומרו וחלילה להגאון שיעשה כן.

למדנו עד כמה פרצה השלטת הדין בישראל, אם הדין אוסר המלמדים, מותר לגרשם ע"י המושל, ומצוה לגרשם, אין כאן מלשינות ומסירות ופחיתות לגרש ישראל ע"י זרים, יש כאן מצוה לקיים הדת על תלו, ואם הדין מתירם, המגרש הוא מסור, ויוצא מכלל ישראל, וכל ישראל עיניהם נשואות לדברי השו"ע ולגאוני הדור להגיד ההלכה. הגאון רי"ש נטנזון זצ"ל החדור באהבת המשפט, יתאכזר על מלמדי העיר וגוער בהם בניזיפה, אין כאן טענה של פסקת לחיותי, הכל מותר להרביץ תורה, ולדבריו ז"ל הכל נכנעו, המשפט והשלום אהבו, ומי נתן בלבו אהבת המשפט וקנאתו אם לא מיעוט שנה מיעוט שיחה ללון בעומקה של הלכה.

טו

ואמנם אומן של בני מתא דמצי לעכב משום פסקת לחיותאי, אינו על צד מציאות, אלא על צד חיוב ההשתדלות, שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד יוה"כ, ולא יחסר לו אם יהי' כאן אומן של מתא אחריתא, ולא יותיר לו אם לא יהי', רק אם מצי לעכב נכנס זה בחוב השתדלות מצדו, וחוב הרחקת הנזק מצד רעהו, ואי לא מצי מעכב אין בו משום חוב השתדלות, ואין על חברו משום מזיק, אבל המטריף לחם חקו של כל יצור בטח יתן לו די מחסורו, והרדיפה אחר הסיבות המדומות לפי תיור הלב וזנות העינים הבל.

ואמנם בזמן שמשים את רעהו למטרת חציו של מרירת יומו, ותולה בו את כל העילות של אי הצלחתו, בעת שרעהו זכאי במשפטי התורה, הוא נלכד בעון קטנות האמונה בהשגחתו ית', שמעיקרי היראה להאמין שאין בריה בעולם שבכוחה להרע לו או להיטיב לו זולת גזירתו ית', ואמנם אם רעהו עושה רשע שלא במשפט יתכן שעליו נאמר מגלגלין חוב ע"י חייב ונעשה שליח להטות העונש שנגזר על רעהו על ידו, אכן בעת שעושה ע"פ התורה אין זה בכלל שליחות רע כלל ואינו נוגע במה שמוכן לחברו כלל ולא יחסר לחברו על ידו כלום.

טז

ומן הקושיים בקבלת המשפט היות הכרעתו המוחלטת איננה מן המושכלות הראשונות ולא מהמונחים הפשוטים, רק בעמל הדיין ושקידת עיונו, והמשפט מסור ללב הדיין מן הדיינים החיים אתנו, ואין הספרים של דיני המשפט אתנו מספיקים להראות גלוי לכל רואה פסק הדין של כל מאורע שלא יוכל המתעקש לנטות ממנו, רק אלה המוסרים נפשם ולבם להבין אמתתו ימצאוהו אחרי רב השקידה ועוצם עיונם עד שהדיין והדין חד הוא, וזה מן הגורמים להשטן למצוא כר נרחב להטות לב בעלי הדין ליתן כתף סוררת להדין ולהוליכו שולל

בחלקלקות לאמר כי בנטיות לבו של הדיין לצד אחד הכריע את הדין ולא הבין את המשפט לאשורו, והלא אין ספק שהצדק אתי, אך הדיין לא ירד לעומקו וחסר לו הבנה הראויה למהלך רוחי ומשאת נפשי, וכל משפטו לפי כח הדמיון של בן אדם ובנטיותיו הטבעיות, היתכן שנתחייבתי להכנע למשפט מעוות זה.

ז

ועסקו של השטן ביותר באנשים גדולים המסורים לעסק היראה ותקון המדות, אשר גבה לבם על הדיין בהעלותם על לבם את תקופת חייהם מנעורם ועד עתה, ואת פרשת רב גדולתם בחכמת היראה ואת שפעת מעשיהם הטובים וצבא נסיונות אשר עמדו בס, ורואים עצמם נעלבים להכנע למשפט של דיין רגיל בלי רוממות מיוחדת.

ואמנם אינו דומה טעות זמנית עראית לטעות קבועה מתלוה עמו מנעוריו, וכאמור למעלה כי מי שלא עמל בהלכה אין לו חלק בחכמה, וכמו שאמרו אדר"נ פכ"ט כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה, כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא, הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, זה גבור ואינו מזוין, כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, חלש וזיין בידו, יש בידו זה וזה גבור ומזוין, והש"ס שלנו בלוס בהלכות והגדות ומדרש וכמש"כ תו' קדושין ל' א', ומי שמשך ידו בנערותו מעמל ההלכה שנשאר בלי זיון ובלי טעימת טעם חכמה, איך יתגאה ובמה יגבה לבו, דא חסר מה קנה.

ח

ומן החיוב להאריך בחיוב למוד ההלכה מפני מיעוט התלמידים בדורנו, והשרידים - מהנדחים לכל אפסים בים ההבלים של רוח עוועים - מעטים וספורים המה, וממדת האהבה והחמלה לשקוד על השרידים היחידים האלה שלא ידח מהם נדח, אבל להקושיים הטבעיים לקנות דברי תורה ולהוספת כשלון מצד השוטנים, רבה העזובה בבית המדרש פנימה, הגורם להתרשל מעיון ההלכה הדק היטב, ולבלות הזמן ברעיונות ומחשבות בדויות לב, ולחדש חידושים אין בהם ממה שנאמר למשה מסיני, אף שהן שיחות של יראת שמים ותיקון המדות, או חקר חיצוני בהלכה, אבל אינן מספיקות את התכלית המבוקש מהאדם עלי חלד, כל שאינן מתלוים עם ידיעת התורה הדינית וכמו שנתהאר לעיל. והנה אותן שמעמידים חכמתם על שיחות מוסריות, והגיונות חיצונית בהלכה, נכשלים להאמין כי זהו חובתו של אדם בעולמו, ובעיניהם כי כן התנהגו התנאים והאמוראים, וחלק ההלכה האמתי היה אצלם עראי, ובאמת קשה להוציא טעות מושרשת מאז ומעורה מרב הימים, ואמנם אין להתעלם שזה שקר מוחלט, ואיון ספק שאם שמענו מבעלי השיחות שמשתבח ל' בפלוני דגברא רבא הוא, הכונה בשיחות והגיונות מקסימות ומושכי לב, ואם כה היתה כונת רבא ב"ק מ' א' על ר"א ב"י, היה מן הראוי לר"נ לשאלו במדרש והגדה, וכשבא לפניו שאלו הלכות, למדנו שהתפעלות הנפש של גברא רבא היינו בלימוד ההלכה, והיה המנהג למנקט שוקא לצורבא מרבנן, וכשבאו לבחנו ב"ב כ"ב א' שאלו אותו בהלכה, וכשמצאוהו שאינו משיב החליטוהו שאינו תלמיד חכם, וכשעמדו לפני פטירתו של ר"א הגדול, אדר"נ פכ"ה, היו שואלין לו בטהרות בטמאות ובמקואות, ועוד הפליג שם ר"א לפני מותו בעונש ההתרשלות מלימוד ההלכות.

סנהדרי גדולה שישבה בלשכת הגזית שזה מרכז התורה ע"פ התורה, והממרא על דבריהם במיתה, ועל פיהם יוצאין למלחמה, ועל פיהם מעמידים מלך, מה דרשו מהם, בקיאות בהלכה, בדיני איסור והיתר, בדיני ממונות, וביתר ההלכות, כמבואר בר"מ פ"ד מה' סנהדרין ה"ח.